

TÜRKİYE’NİN ÇOK PARTİLİ PARLEMANTER SİSTEME GEÇİŞ SÜRECİNDE SİYASİ PARTİLERİN EKONOMİ POLİTİKALARI

Yrd. Doç. Dr. Murat PIÇAK*

ÖZET

Bu makalede, Türkiye’nin çok partili parlamenter sisteme geçiş sürecine damgasını vuran Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti ve Millet Partisi’nin ekonomi politikaları, bu politikaları şekillendiren faktörler ve gerçek hayattaki yansımaları araştırılmıştır. Bu siyasi partilerin ekonomi politikaları üzerinde yapılan metin incelemeleri sonucunda, aralarında esas itibarıyla neredeyse hiçbir farkın olmadığı tespit edilmiştir. Bu partilerin üçü de özel sermaye ve girişime öncelik veren, sosyal devlet anlayışını benimseyen, devletçi-müdahaleci, karma bir ekonomik sistemi benimsemişlerdir. Bu dönemde devletçi liberalizmin, Keynesyen iktisat politikalarının, Sosyal Devlet Modeli’nin istisnasız bir şekilde benimsenmesi ve partilerin birbirinden türemiş olması aynı ekonomi politikalarını benimsemelerine yol açmıştır. 1945-1960 döneminde uygulanan ekonomi politikaları incelendiğinde, partilerin yine aynı yaklaşımları devam ettirdikleri görülmüştür. Araştırma neticesinde, Türkiye’de 1945 yılında siyasal anlamda çok partili parlamenter sisteme geçilmesine rağmen, bu dönüşümün siyasi partilerin ekonomi politikalarına yansımadağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tek partili rejim, Çok partili parlamenter sistem, Ekonomi politikaları

THE ECONOMIC POLICIES OF POLITICAL PARTIES IN THE PROCESS OF TRANSITION TO MULTI PARTY PARLIAMENTARY SYSTEM IN TURKEY

ABSTRACT

In this article, The Republican People's Party, the Democratic Party and National Party that dominated Turkey's transition to a multiparty parliamentary system, their economic policies and real-life reflections of the factors that shape these policies are investigated. As a result of investigations carried out on the economic policies of political parties in text, it was found that no difference in principle between them. All three of these parties have adopted a mixed economic system, the idea of social government and the statist-interventionist on giving priority to private capital. During this period, as a result of the adaption of statist liberalism, Keynesian economic policies and a Welfare State Model without exception, the parties have adopted the same policies. The parties were still carried on with same approach as a result of examining economic policies implemented during 1945-1960. As a result of research, in 1945, despite the introduction of multi-party parliamentary system, this transformation had not reflected on economic policies of political parties in Turkey.

Key Words: Single-Party Regime, Multi-Party Parliamentary System, Economic Policies

JEL Classification: N44, P16, P41

*Dicle Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, mpicak@dicle.edu.tr

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, Kemal Atatürk'ün öncülüğünde 29 Ekim 1923'te Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve bürokratik mirası üzerinde; ancak oldukça farklı ilkeler doğrultusunda kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun dini ve monarşik temelli devlet yapısı terk edilerek; yerine laik, ulusal egemenliği esas alan, modern ve rasyonel ilkelere uygun bir yapı ikame edilmek istenmiştir. Ancak bu devrimci dönüşüm, 1945 yılına kadar devam eden tek şefli ve tek partili, muhalefetsiz ve halksız bir rejimin hakimiyetine yol açmıştır. Tek parti rejiminin sürdürülmesinde, devrim ilkeleri doğrultusunda bir toplum yapısı oluşturma kaygısının yanı sıra; çok partili siyasal geleneğin yerleşmemiş olmasından dolayı Kemalist kadronun muhalefetli bir siyasal sistemi kabul etmeye henüz hazır olmaması ve muhalefetsizliğin vermiş olduğu rahatlık önemli faktörler olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişen dünya koşulları ve sürdürülmekte olan otoriter devrimci rejimin yarattığı toplumsal hoşnutsuzluklar, bir tür bürokratik diktatörlük karakteri gösteren bu yönetimin sürdürülemeyeceğini göstermekteydi.

Türkiye'de 1945 yılında başlayan çok partili siyasi sisteme geçiş süreci, 12 Temmuz 1947 Beyannamesi ile sağlam temellere oturtulmuştur. 12 Temmuz Beyannamesi, Türkiye'nin demokratik bir Cumhuriyet olma yolunda önemli bir dönüm noktası olmuş; iktidar çok partili siyasi sistemi resmen kabullenmiştir. Çok partili siyasi sistem ile, iki dereceli onaylamadan ibaret olan tek partili seçimler sona ermiştir (Uyar, 1999a: 21). 12 Temmuz Beyannamesi ile farklı partilere mensup politikacıların, yıllardır büyük şehirlerin caddelerinde dolaşmalarına bile izin verilmeyen, horlanan, aşağılanan köylülerin ayaklarına kadar giderek onları dinledikleri bir dönem başlamıştır (Burçak, 1979: 203). Siyasi iktidarlar bu tarihten sonra, en azından seçimden seçime, işçi, köylü ve esnaf gibi kalabalık halk kesimlerinin ekonomik ve sosyal isteklerini dikkate almak, bu isteklere şu veya bu biçimde yanıt vermek zorunda kalmışlardır. “Yeter Söz Milletindir!” sloganı bu dönemin eseridir.

Bu çalışma, Türkiye'nin çok partili parlamenter sisteme geçiş süreci olan 1945-1950 döneminde Türk siyasal hayatına damgasını vuran üç siyasi partinin ekonomi politikalarını incelemeye yöneliktir. Ancak araştırma sadece metin incelemeleriyle sınırlandırılmamış; aynı zamanda neden-sonuç ilişkilerinin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla, 1945-1960 dönemindeki siyasi ve ekonomik konjonktür ve Türkiye'de uygulanan ekonomi politikaları araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, Türkiye'nin çok partili parlamenter sisteme geçiş süreci anlatılmıştır. İkinci bölümde, çok partili parlamenter sisteme geçiş sürecinde parlamentoya giren üç siyasi partinin programlarında yer alan ekonomi politikaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde, bu siyasi partilerin ekonomi politikalarını belirleyen faktörler açıklanmıştır. Dördüncü bölümde, çok partili parlamenter sisteme geçiş sonrasında uygulanan ekonomi politikaları tek parti rejimi ekonomi politikaları ile karşılaştırılmıştır.

1. TÜRKİYE’NİN ÇOK PARTİLİ PARLAMENTER SİSTEME GEÇİŞ SÜRECİ

Büyük Millet Meclisi’nin açıldığı 23 Nisan 1920’den 1945 yılına kadar Türkiye’ye hakim olan tek partili rejim, daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adını alacak olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Halk Fırkası iktidarında gerçekleşmiştir. Tek parti rejimi Kemal Atatürk’ün ölümünden sonra Milli Şef Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün liderliğinde “Tek şefli ve tek partili otoriter rejim” durumuna dönüşmüştür. Avrupa’daki totaliter rejimlerden etkilenecek Partiyi devlet ve milletle özdeşleştiren otoriter yöneliş (Haytoğlu, 1997: 49), ülkedeki tüm toplumsal kesimleri temsil eden ulusal bir parti olduğu iddiasına dayanarak rakip partileri gereksiz görmüştür. Ayrıca İstiklal Savaşı’nın kazanılmasında büyük rol oynayan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin partiye dönüşmesi sonucu oluşan CHP, Milli Mücadele’yi kazanmış ve ülkeyi kurtarmış olmanın sağladığı prestijle, iktidarın kendi hakkı olduğunu düşünüyordu (Uyar, 1999b: 27-28).

Tek partili rejim döneminde 1924 ve 1930 yıllarında kurulan muhalefet partileri ile çok partili sistem deneyimleri yaşanmıştır. Bunlardan birincisi; Kemal Atatürk’ün 1922 yılında başlayan reformist yönelişinin muhafazakar çevrelerde uyandırdığı tepki sonucu 17 Kasım 1924’te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’dır. Parti kendini Kemalist kadronun otoriter yönelişine karşı çıkan bir oluşum olarak takdim etmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Kemalist kadronun muhalefetli bir çoğulcu siyasetin meşruluğunu kabul etmeye henüz hazır olmaması nedeniyle 5 Haziran 1925’te kapatılmıştır (Tökin, 1965: 69-71; Haytoğlu, 1997: 48). İkincisi ise; Kemal Atatürk’ün manevi himayesi ve kefaleti altında 12 Ağustos 1930’da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası’dır. Partinin kurulmasındaki asıl amaç, toplumsal muhalefeti denetleme, yani güdümlü ve kontrollü bir muhalefetti. Ancak Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduğu andan itibaren halk tarafından gerçek bir muhalefet partisi gibi algılanarak, büyük ilgi ve destek gördü. Geniş muhafazakar halk kitlelerinin partiye akın etmesi üzerine 17 Kasım 1930’da kapatıldı (Yetkin, 1982: 32; Tökin, 1965: 75). Bu kısa dönemli çok partili sistem deneyimlerini, demokrasi yolunda atılmış adımlar olarak kabul etmek zorlama bir yorum olacaktır.

Türkiye II. Dünya Savaşı’na fiilen girmemesine rağmen, savaşın neden olduğu her türlü olumsuzluktan etkilenmiş, savaş sürecinde yapılan askeri harcamalar ülke ekonomisini sarsmıştır. Savaş yıllarında artan pahalılık, yokluk ve çeşitli suiistimaller CHP hükümetine karşı artan bir hoşnutsuzluk oluşturmuştur. 1940’ta çıkarılan Milli Korunma Kanunu halk üzerinde büyük bir ekonomik baskı oluşmasına, 1942’de çıkarılan Varlık Vergisi tüccar, büyük emlak ve toprak sahiplerinin CHP ile yollarını ayırmalarına ve 1944’te çıkarılan Toprak Mahsulleri Vergisi çiftçi ile hükümetin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Ayrıca 1945’te çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, ticaret burjuvazisini ve büyük toprak sahiplerini CHP’ye karşı organize bir güç olarak harekete geçiren başlıca etken olmuştur (Baytal, 2007: 548-549; Benhür, 2008: 32; Haytoğlu, 1997: 50-51; Eroğul, 1990, 28-29).

1945 yılında Türkiye nüfusunun % 83’ü köylerde yaşıyordu. Tek parti iktidarının jandarma vasıtası ile uyguladığı baskı, köylüye tarifi güç bir hürriyetsizlik dönemi yaşatmıştır. Bu dönemde jandarma ve vergi tahsildarları, yol ve tarım ürünlerine uygulanan vergiler köylülerin en fazla yakındıkları konular olmuştur. Yol Vergisi’ni ödeyemeyenler günlerce yollarda ve madenlerde çalışmak zorunda bırakılmıştır. Köylü, ekonomik yapının baskısıyla

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

acil ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Tek parti rejimi döneminde işçi kesiminin çalışma koşullarını ve sosyal güvenlik şartlarını iyileştiren çağdaş bir düzenleme yapılmamıştı. 1945'te Sendikalar Kanunu'nun çıkarılması ve Çalışma Bakanlığı'nın kurulması, işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesinde etkili olmamıştır (Haytoğlu, 1997: 51). Bu olumsuzluklar CHP'ye karşı büyük bir memnuniyetsizliğin doğmasına yol açmış; halk CHP'yi baskı politikasıyla, yokluk ve kıtlıkla özdeşleştirmeye başlamıştı. Doğan Avcıoğlu (1963: 3) bu durumu "1950 öncesinde CHP halk için jandarma dayaağı, tahsildar baskısı ve fakirlik demektir" şeklinde ifade etmiştir.

Diğer taraftan II. Dünya Savaşı'nın faşist rejimleri tasfiye ederek sonuçlanması, uluslararası düzeyde demokrasi fikrinin cazibesini arttırmış; tek şefli ve tek partili rejimleri meşrulaştırmak imkansız hale gelmişti. Uluslararası siyasal ortamda demokratik yönetimler, barışçı siyasal düzenin vazgeçilmez esası sayılmaya başlamıştı. Türkiye böyle bir ortamda Birleşmiş Milletler'de yer alabilmek ve Batı ülkeleriyle, özellikle ABD ile yakınlaşabilmek için siyasi rejimini değiştirmek zorundaydı. Bu yakınlaşma, Türkiye'yi sadece uluslararası alanda yalnızlıktan kurtarmakla kalmayacak; aynı zamanda ABD'nin ekonomik yardımlarını temin edebilecekti. Türkiye'nin Batılı demokrasilerle işbirliğine geçmesi, aynı zamanda Sovyet baskısının da tahrik ettiği bir zorunluluktur. Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'den toprak talebinde bulunması ve boğazların statüsünde söz hakkı istemesi karşısında, Türkiye'nin Batının himayesine ihtiyacı vardı. Demokratik bir siyasal sistem ise böyle bir işbirliğinin altyapısını oluşturacaktı. 1945'lerde başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmak üzere, yönetici mevkiinde olanların, Türkiye'nin demokratikleşme niyetinde olduğunu ve siyasi sistemde demokrasiye daha fazla yer verileceğini belirtmeleri, Türkiye'nin demokrasiye adeta mahkum olduğunu tek parti iktidarı tarafından da kabullenildiğini göstermektedir. 26 Haziran 1945'te çok partili siyasi sisteme geçişi öngören Birleşmiş Milletler Beyannamesi'nin imzalanması, Türkiye'nin demokratikleşmesinde ve Batı dünyasına yaklaşmasında önemli bir adım olmuştur (Yücekök vd., 1998: 162-163; Erdoğan, 1992: 275; Yücel, 2010: 3-4; Kartal, 2003: 266).

CHP yönetiminin dünyanın yeni şartlarına uyum sağlamaya yönelik tutumunun* etkisiyle, 1945 yılında muhalif sesler yükselmeye başladı. CHP milletvekilleri Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes tek parti rejimini sert bir dille eleştirmeye ve Türkiye'nin uluslararası düzeyde girdiği taahhüde uygun olarak, siyasal sistemini demokratik esaslar doğrultusunda yeniden şekillendirmesi gerektiğini belirten beyanlarda bulunmaya başladılar. Bu milletvekilleri 7 Haziran 1945'te CHP'ye özgürlükleri kısıtlayan rejimi daha fazla sürdürmenin doğru olmayacağı, anayasal hak ve özgürlüklerin tanınması ve çok partili siyasi sisteme geçilmesi gerektiğini beyan eden bir muhtıra (Dörtlü Tahrir) vermeleri üzerine Parti'den uzaklaştırıldılar (Erdoğan, 1992: 277; Kartal, 2003: 266-267; Fersoy, 1971: 120). 1945'te Milli Kalkınma Partisi'nin,** 1946'da CHP'den uzaklaştırılan milletvekillerinin

*CHP, bir muhalif partinin kısa zamanda güçlenip iktidara gelebileceğine ihtimal vermemişti; istenen kontrollü bir çok partili siyaset, yani sınırlı bir demokrasi idi (Karpaz 2008: 131; Feroz, 1996: 26).

**Milli Kalkınma Partisi (MKP), 18 Temmuz 1945'te işadamı Nuri Demirağ tarafından kurulmuştur. MKP, Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili rejimdeki ilk muhalefet partisidir. Liberalizmi savunan muhafazakar bir partiydi. 1946 ve 1950 seçimlerinde başarılı olamayan MKP, Türk siyasal hayatında bir varlık gösterememiştir. MKP, Demirağ'ın ölümünden sonra 28 Mayıs 1958'de kendiliğinden fesholmuştur (Wikipedia, 2010).

Demokrat Parti'yi ve 1948'de Millet Partisi'nin kurulması ile çok partili siyasi sisteme geçilmiştir.

Çok partili siyasi sisteme geçiş sürecinde Türk siyasal hayatına damgasını vuran üç siyasi parti vardır:

Bunlardan birincisi; Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde 9 Eylül 1923'te "Halk Fırkası" adıyla kurulan CHP'dir. CHP, kuruluşundan itibaren hukuki yapısı ve siyasi konumu itibarıyla derin değişimlere maruz kalmıştır. Milli ve manevi kuvvetleri bir mihrakta toplayan dernekten (Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri) siyasi bir geçiş ile tek ve kapsayıcı (totaliter) bir partiye dönüşmüş ve bu yapıdan çok partili parlamenter sistemin demokratik bir unsuru haline gelmiştir (Tunaya, 1952: 561). Tek parti rejiminin devletçi ve müdahaleci CHP'si, 12 Temmuz Beyannamesi*** ile liberal politikaların uygulandığı bir partiye dönüşmüştür (Karpaz, 2008: 149).

İkincisi; 7 Ocak 1945'te CHP'den uzaklaştırılan milletvekilleri tarafından Celal Bayar ve Adnan Menderes'in öncülüğünde kurulan Demokrat Parti (DP)'dir. 14 Mayıs 1950'de 27 yıllık tek parti iktidarını sona erdiren DP, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik seçimle iktidarı kazanan ilk siyasi partisidir. DP, neoliberalizmi ve demokrasiyi savunan sağcı bir partiydi. Sırasıyla 1950, 1954 ve 1957 seçimlerini kazanmış ve on yıl boyunca (1950-1960) iktidar olmuştur. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile iktidardan düşürülmüş ve 29 Eylül 1960'ta kapatılmıştır.

Üçüncüsü ise; CHP'ye karşı daha sert muhalefeti savunan DP milletvekilleri tarafından Mareşal Fevzi Çakmak'ın başkanlığında 20 Temmuz 1948'de kurulan Millet Partisi (MP)'dir. MP, liberalizmi ve milliyetçiliği savunan muhafazakar bir partiydi. MP, laikliğe aykırı politikalar ürettiği gerekçesiyle 1954'te kapatılmıştır.

Türk siyasal hayatında 1946 seçimleri iktidarın bütün baskı ve yolsuzluklarına rağmen (Aslanoğlu, 2008: 3; Benhür, 2008: 38; Toker, 1998: 127; Felek, 1975: 1; Boratav, 2009: 93) tek parti rejiminden çok partili parlamenter sisteme geçişin başlangıç tarihi; "Beyaz ihtilal" olarak adlandırılan (Yücel, 2010: 2) 1950 seçimleri ise 27 yıllık tek parti iktidarına son veren siyasi dönüşümün, bir anlamda demokrasiye geçişin miladı olarak kabul edilebilir.

***Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 11 Temmuz 1947 günü radyoda yaptığı konuşma, gazetelerde 12 Temmuz'da yayınlandığı için "12 Temmuz Beyannamesi" olarak anılmaktadır. Beyanname, İnönü'nün CHP içindeki ılımlı kanadı desteklediğini ortaya çıkarmıştır. CHP içindeki bu değişim, liberal fikirlere yakın olan Hasan Saka hükümetinin 10 Eylül 1947'de iktidara gelmesiyle devam etmiştir (Kartal, 268-269).

2. SİYASİ PARTİLERİN EKONOMİ POLİTİKALARI

2.1. Devletçilik Politikaları

Ekonomik yapıda özel teşebbüs ve sermayenin, serbest rekabetin ve piyasa ekonomisinin esas olduğu belirtilmiştir¹. Ancak ekonomik kalkınma sürecine sağlayacağı katkılar ve özel sektörü tamamlayıcı işlevi vurgulanarak² devletin yatırımcı, düzenleyici, denetleyici, teşvik ve yardım edici fonksiyonlarla ekonomik faaliyetlere iştiraki gerekli görülmüştür³. Devletçi politikaların amacının toplumsal menfaati, sosyal adaleti ve kamusal düzeni bozucu oluşumları önlemek olduğu belirtilmiştir⁴. Devletin emniyet ve istikrarı sağlamak ve halkı istismarlardan korumak amacıyla yapacağı müdahalelerde piyasanın işleyişini bozucu, rekabeti engelleyici müdahalelerden kaçınması gerektiği belirtilmiştir⁵. Devletin özel sektörün gelişimini sağlayıcı

¹Partimiz, 8 inci maddede belirtilenler dışında kalan her türlü ekonomi işlerinin özel teşebbüsler eliyle kurulmasını... (CHP 9. Madde). Ticareti, millî ekonominin gerekli bir unsuru ve serbest rekabeti de millî ticaretin gelişmesi için başlıca şart sayarız (CHP 56. Madde).

İktisadî hayatta özel teşebbüs ve sermayenin faaliyeti esastır. Onun için, hususî teşebbüs ve sermayeye serbestlik ve güvenle çalışmak şartları ve yeni iş sahaları sağlanmalıdır (DP 43. Madde).

Parti, ekonomi sahasında mutedil liberal akideye sadıktır. Şahsi mülkiyete, şahsi teşebbüse, meşru rekabete, açık pazarda serbestçe ayarlanan fiyatlara ve işbölümüne dayanan serbest mübadele ekonomisine taraftardır (MP 22. Madde).

²Devletçiliğimiz, millî ekonomimizi bir bütün olarak kısa zamanda geliştirmek yoluyla milletimizin yaşama şartlarını dünyanın bugünkü gereklerine uygun ve üstün bir seviyeye ulaştırmak amacından doğmuştur (CHP 7. Madde).

Devletçiliği, iktisadî alanda uzun zamandanberi devam eden boşluğu bir an evvel doldurmak, iş hacmini genişleterek yurttaşların geçim ve refah seviyesini yükseltmek için, devletin, gerek doğrudan doğruya iktisadi faaliyetlere girişmesi, gerekse nizamlama, teşvik ve yardım yollarile hususî teşebbüs ve sermayenin umumî menfaate en uygun şekilde ve sür'atle gelişmesinde vazife alması manasında anlıyoruz (DP 17. Madde).

Millî istihsal kuvvetlerini uyandırmak ve çoğaltmak, milletin daimi menfaatinden ilham alan bir harici ticaret siyaseti takip etmek, hususi teşebbüsleri teşvik ve bilhassa fertleri ekonomi hayatında kendilerine düşen işleri görmeğe hazırlamak gibi şekillerde devletin iktisadî faaliyete tanzimci olarak karışmasını caiz görmekteyiz (MP 115. Madde).

³Ticareti, istihsalcilerle istihlâkçilere fayda sağlamağı temin yolunda teşvik edeceğiz. Ticaretin bu yönden özel kurullarınca ve Devletçe düzenlenmesini, denetlenmesini lüzumlu görürüz (CHP 56. Madde).

Devletin ilgili cihazları, çalışmalarını bu mesele üzerinde toplayarak, iktisadî ve malî hayatın türlü safhalarında gereken tedbirleri almak suretile, yaşama standardını tabileştirmeğe çalışmalıdır (DP 54. Madde).

...Biz bu hususlarda devletin tanzimci müdahalesine taraftarız (MP 22. Madde).

⁴Millî ekonomide çalışma hayatının sosyal adalet ve güvenlik içinde korunmasını sağlayacak tedbirlerin alınması devletçiliğimizin amaçlarından (CHP 13. Madde).

Devlet, iktisadî faaliyetleri düzenleme yolunu alacağı tedbirlerde, iktisadî hürriyeti ortadan kaldıran fi'ili inhisarları, millî emek ve sermayenin insafını, umumî menfaate ve içtimaî adâlete aykırı istismarları önlemek gibi maksatlarla hareket eder (DP 46. Madde).

Biz sermayenin haksızlıklarına, aşırı kâr ihtirasına, hileli ticarete, haksız istismara, iktisadi buhranlardan doğan büyük kütle istirap ve sefaletine, millî ve milletler arası ekonomi ahenk ve muvazenesinin bozulmasına lâkayt kalamayız (MP 22. Madde).

⁵Halkı her türlü istismardan korumak amacıyla genel olarak ekonomi teşebbüs ve faaliyetlerini, normal işleme ve gelişmelerine engel olmayacak usul ve tedbirlerle Devletin düzenlemesini ve denetlemesini gerekli sayarız (CHP 11. Madde).

Piyasalarda emniyet ve istikrarın sağlanması şarttır. Kat'î zaruret olmadıkça piyasalara karışılmamalıdır. Bu alanda devlete düşen en önemli vazife, rekabetin ortadan kalkmasını veya daralmasını önlemeğe çalışmak olmalıdır (DP 53. Madde).

düzenlemeler yapması gerektiği belirtilmiştir⁶. Devlet yatırımlarının özel sektörün sermaye yetersizliği, kar oranı düşüklüğü gibi nedenlerle yatırım yapmadığı veya toplumsal menfaatler açısından devletin elinde bulunmasının faydalı olacağı düşünülen, kamusal hizmet yönü ağır basan alanlarla sınırlandırılması gerektiği belirtilmiştir⁷.

2.2. Maliye Politikaları

Bütçenin gelir ve giderlerinin denk olması, ülkenin zorunlu ihtiyaçlarını giderebilecek kapasitede olması gerektiği belirtilmiştir⁸. Mükelleflerin ödeme güçlerine göre uygun, çalışma azmini kırmayan ve yaşam koşullarını güçleştirmeyen, sosyal adaleti sağlayan nitelikte bir vergi sisteminin kurulması hedeflenmiştir⁹. Vergi tahakkuk ve tahsil usullerinin mükellefleri

Emniyet ve istikrarı ticari hayatın zaruri bir şartı saymaktayız. Sun'î tedbirlerle tesisine çalışılan ticari muvazeneyle, devletin lüzumsuz müdahalelerine ve meşru rekabeti ihlâl eden bütün hareketlere aleyhtarız (MP 129. Madde).

⁶...devletin bu teşebbüsleri teşvik etmesini, korumasını ve bunlara gerekli yardımlarda bulunmasını esas tutar (CHP 9. Madde).

Özel teşebbüs ve sermaye faaliyet ve tasarruflarının devlet tarafından nizamlanması, özel teşebbüs menfaatleriyle genel menfaatin te'lifi ve korunması zaruretinden ileri gelmektedir (DP 17. Madde). Özel teşebbüs ve sermayenin istikrar ve güvenle çalışması bakımından, devlet iktisadî faaliyetlerinin hudutları kesin olarak belirtilmelidir (DP 44. Madde).

...Bu şubelerde devletin vazifeleri gittikçe artan ferdi teşebbüs kudretine gittikçe genişleyen bir yer vermek üzere azalmak zorundadır (MP 22. Madde).

⁷Devlet bu amaçlara ulaşmak ve millî ekonomide kamu menfaatlerini ve hizmetlerini millî savunmayı sağlamak üzere doğrudan doğruya kendi tarafından yapılmasını gerekli gördüğü teşebbüsleri, kurduğu ve kuracağı teşekküllerle, üzerine almak görevindedir. Bu işler, büyük maden işletmeleri, büyük enerji santrallerinin ve ağır endüstrinin kurulması, savunma endüstrisi, bayındırlık işleri gibi büyük teşebbüslerle, kamu hizmetlerini ilgilendiren ulaştırma ve P.T.T. gibi teşebbüslerden ibarettir (CHP 8. Madde). Buna rağmen, özel teşebbüsün başarmağa imkân bulamadığı veya yeter derecede başaramadığı, yahut kazançlı bulmadığı için girişmediği işleri devlet üzerine alabilir (CHP 9. Madde).

Devletin doğrudan doğruya girişeceği iktisadî teşebbüsler şu mahiyette işler olmalıdır: a) Özel teşebbüs ve sermayenin yetip erişemeyeceği yahut yeter ve yakın kâr görmediği için girişmeyeceği, fakat bütün ekonomik faaliyetlere müessir olacak ve memleket müdafasını sağlayacak, mahiyetteki teşebbüslere, girişmek; bilhassa ana sanayii ve büyük enerji santrallerini kurmak; bugün olduğu gibi, demiryolu, liman, su işleri yapmak; büyük taşıt vasıtaları inşa etmek ve işletmek b) Milletın, gelecek nesillere de şamil, daimi menfaatler bakımından devlet elinde bulunması daha faydalı olan büyük maden ve orman işletmeleri kurmak (DP 45. Madde)

Parti ferdî ve yerli sermayelerden rağbet görmeyen işlerin, bu arada limanlar, büyük su işleri ve enerji kaynakları, demir yolları, posta, telgraf ve telefon tesisatının devlet eli yapılmasını ve işletilmesini tasvip eder (MP 22. Madde).

⁸Sağlam bir devlet maliyesini yurdun ve yurttaşların genel ihtiyaçlarını sağlamak için başta gelen dayanak sayarız. Bütçenin millî gelir kaynaklarının geliştirilmesiyle mütenasip olarak artacak bir varidat ile, memleket ihtiyaçlarını, tertibe ve sıraya koyarak bunları sağlayacak bir bünye iktisap etmesini lüzumlu görürüz (CHP 75. Madde).

Samimilik ve açıklıkla ve çok sıkı bir tasarruf zihniyetiyle tanzim edilmiş denk bütçe, malî siyasetimizin esasıdır. İç emniyeti korumak için sağlam bir idare cihazının işlemesine, dış emniyeti korumak için de millî savunma ihtiyaçlarını karşılamağa yeter bütün masrafları sağlamak bütçenin başlıca hedefidir. Bütçenin âdi ile açık veya kapalı istikraz yoluna gidilmemeli, ve yeni emisyonlardan kaçınılmalıdır (DP 73. Madde).

Malî siyasetimiz yalnız şeklen değil hakikaten de denk bir bütçe ile hükümet idaresini teminden ibarettir. Masraf bütçelerinin millî takatla mütenasip, hakikî ve zarurî ihtiyaçlara uygun tarzda tanzimini istiyoruz (MP 79. Madde).

⁹Vergi sistemimizi, verimliliği ve bununla birlikte sosyal adaleti sağlayacak ve gerçek gelirlerden müterakki nispetlerde faydalanacak bir usul tekâmül ettireceğiz (CHP 77. Madde).

Vergilerin, içtimaî adalet kaidelerine uygun ve yurddaşların ödeme kabiliyetlerine mütenasip olmasını, ve vergi sistemimizde, vasıtalı vergilerden ziyade vasıtasız vergilere daha geniş yer verilmesini, gerekli buluyoruz. Şahsî

gözetin, kolaylık sağlayan ve adaletli bir anlayışla düzenlenmesi hedeflenmiştir¹⁰. Vergilendirme işlemlerinde geliri az veya asgari geçim düzeyinde olanların durumlarının göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir¹¹. Tarımsal üretimde kullanılan hayvanlardan alınan vergilerin kaldırılması hedeflenmiştir¹². Ayrıca ülke bağımsızlığına zarar vermemek kaydıyla, milli savunmayı sağlama, üretimi artırma, bayındırlığı geliştirme gibi işlerde kullanılmak üzere devletin iç ve dış borçlanmalardan faydalanmasının uygun olacağı belirtilmiştir¹³.

2.3. Para Politikaları

Milli paranın değerini koruyan ve enflasyonu önleyen istikrarlı bir para politikası uygulanması hedeflenmiştir¹⁴.

2.4. Kredi Politikaları

Devletin tarım ve sanayi üreticilerinin, küçük esnaf ve sanatkarın kredi ihtiyaçlarını karşılayacak kurumsal düzenlemeler yapması hedeflenmiştir¹⁵.

takdire dayanan vergi usûllerinden, vergi mahiyeti alan îâne, bağış yollarından kaçınılmasını, vergi borcundan dolayı hapis cezasının kaldırılmasını istiyoruz (DP 75. Madde). Memlekette iş hacmini daraltan, istihsâl mâliyetlerine doğrudan doğruya tesir yaparak dış piyasalarla mübâdeleyi güçleştiren ve yahut hayat pahalılığının âmillerinden olan vergi ve resimlerde değiştirmeler ve indirmeler yapılmasına taraftarız (DP 77. Madde). Parti, vatandaşın çalışma hevesini kıran ve yaşama şartlarını güçleştiren aşırı vergilere aleyhtardır (MP 17. Madde). İktisadî faaliyeti daraltan, millet üzerindeki gayritabii tesirler yaratarak mübadeleyi güçleştiren vergi ve resimlerin yavaş yavaş ortadan kaldırılmasını temin azmindeyiz (MP 87. Madde).

¹⁰Vergilerin gerek tahakkuk ve gerek tahsil işlerinin mükelleflere zorluk vermeyecek ve bu işlerin kolaylıkla ve çabukça sonuçlanmasını sağlayacak usullere bağlanmasını gerekli buluruz (CHP 80. Madde).

Vergi sistemimizin ıslâhı cibayet usûllerinin sadeleştirilmesi ve daha emniyetli ve az masraflı hâle getirilmesi... (DP 76. Madde). Partimiz, mâliye işlerinin, hazine menfaatlerini halkın menfaatinden ayrı ve üstün görmeyen, iktisadî ve içtimâî prensiplerimize uygun bulunan, bir anlayışla yürütülmesi lüzumuna kanidir (DP 78. Madde). Vergilerin tahakkuk ve tahsillerinde adâlete riayet edilmesi... (MP 79. Madde).

¹¹Geliri az olan vatandaşları koruyacak bir tedbir olmak üzere halk çoğunluğunun hayatî ihtiyaçlarına ait maddeler üzerindeki dolaylı vergileri azaltmayı ve dolaylı vergilerle dolaysız vergiler arasında bu esasa dayanan bir denkleşme kurmayı istiyoruz (CHP 78. Madde).

Asgarî mâişet haddine tekabül eden kazanç ve gelirlerden vergi alınmamalıdır (MP 81. Madde).

¹²Bir hâsılât vergisi mahiyetini almasını istediğimiz hayvanlar vergisinin bu tekâmüle ulaşınca kadar müstahsili korumak maksadiyle çift hayvanlarının bu vergiden muaf tutulmasını gerekli buluruz (CHP 79. Madde).

Hayvan vergisinin birden veya tedricî surette kaldırılmasına taraftarız (DP 77. Madde).

¹³Millî ekonominin ve yurt bayındırlığının çabukça geliştirilmesini sağlamak için kısa ve uzun süreli iç ve dış borçlanmalardan faydalanmayı uygun buluruz (CHP 81. Madde).

İstihsalin ve millî gelirin sür'atle artmasını sağlayacak işlere münhasır kalmak üzere, dahili istikrazları, ve iktisadî istiklâlimize uzaktan yakından dokunmayacak normal şartlarla, uzun vadeli dış istikrazlar yapılmasını, çok faydalı ve lüzumlu görmektediriz (DP 74. Madde).

Borçlanma ancak Millî Savunma zaruretleriyle ve milletin istihsal kudretini yükseltecek maksatlarla yapılmalıdır. Her ne sebeple olursa olsun, millî ve iktisadî istiklâlimizi tehlikeye düşürecek bütün hareketlerden içtinap edilmelidir (MP 80. Madde).

¹⁴Millî paranın satın alma gücünde esaslı bir kararlılığı sağlamağı gerekli sayarız (CHP 76. Madde).

Paramızın kıymetini, serbest piyasa döviz kıymetleriyle, memleketimizin iktisadî ve malî durumuna, en uygun şekilde, ayarlamak, ve bu esas üzerinde tam bir istikrar sağlamak zarureti karşısındayız. Bu yolda gereken tedbirler bir an evvel alınmalıdır (DP 55. Madde).

Memlekette mevcut enflasyonu inkâr edecek yerde bunu önleyecek tedbirlerin alınmasına, emisyonlardan kabil olduğu kadar kaçınılmasına dikkat etmek vazifemiz olacaktır (MP 83. Madde).

2.5. Tarım Politikaları

Tarım sektörüne yönelik politikalarda, öncelikle tarımsal üretimin ekonomik yapıdaki önemi ve ağırlığı, çiftçilerin kötü yaşam koşulları ve devletin tarımsal kalkınma sürecine katılımının önemli ve gerekli olduğu vurgulanmıştır¹⁶. Çiftçilerin kullandıkları tarımsal üretim araçlarının ilkel olduğu belirtilmiş, devletin modern tarımsal üretim araçlarını üreterek veya ithal ederek çiftçilere ulaştırması hedeflenmiştir¹⁷. Çiftçilerin bilimsel tarım yöntemlerini öğrenmeleri ve nitelikli tarımsal girdi kullanmaları amacıyla, devletin örnek üretim çiftlikleri, tarımsal araştırma merkezleri kurması hedeflenmiştir¹⁸. Tarımsal sulama konusunda çalışmaların

¹⁵Müessesatı maliye çiftçilere, sanayi ve ticaret erbebına vesair bilcümle erbabı mesaiye kolaylıkla para ikraz edecek surette ıslah ve teksir olunacaktır (CHP 5. Umde 3. Bendi). Ziraat Bankasını, köylünün ve çiftçinin türlü, uzun ve kısa süreli bütün tarım kredi ihtiyaçlarını sağlayacak malî bir kudrete eriştiği gerekli sayarız (CHP 44. Madde).

Ziraî san'atlara kredi vermek ve gelişmelerine yardım etmek yönünde Ziraat Bankasının esaslı gayeler sarfetmesine ve özel teşebbüs ve sermayeyi de bu sahaya çevirmek için her türlü teşvik ve yardımda bulunulmasına ihtiyaç görmekteyiz (DP 63. Madde).

Her iş ve meslek için ucuz kredi sağlayacak müesseselerin vücut bulmasını teşvik etmek ve kolaylaştırmak kararındayız (MP 120. Madde).

¹⁶Tarım işlerini ekonomik çalışmalarımızın başlıca kaynağı, köylü ve çiftçiyi milletimizin temel unsuru sayarız. Ekonomi alanındaki çalışmalarımızda tarım istihsalinin verim, miktar ve keyfiyetçe yükseltip değerlendirilmesine, köylü ve çiftçinin sosyal kalkınmasına önem veririz. Partimiz, halk çoğunluğunu teşkil eden köylümüzün ve çiftçimizin yaşama seviyesini yükseltecek tedbirleri almayı zarurî bir şart sayar (CHP 41. Madde).

Ziraat, millî gelirin en geniş kaynağını teşkil ettiğine ve nüfusumuzun yüzde sekseni ziraatle geçindiğine göre, ziraî kalkınmanın memleket kalkınmasının temeli olacağına şüphe yoktur. Bu sebeple devlet gayretlerinin... (DP 56. Madde). Çiftçiyi bugünkünden daha çok kazanır ve daha fazla istihsal yapar hale getirmek, en esaslı gayelerimizdendir (DP 57. Madde). Ziraî kalkınmamızda devletin ağır ve geniş vazifeleri bulunduğu inaniyoruz (DP 66. Madde).

Memleketimizin en büyük ve en çok ihmal edilmiş kütlesini teşkil eden köylümüzün bir an önce kalkınmasını millî refah ve içtimaî adaletin icabı sayıyoruz. Bu sebeple kanunlarımızda bilhassa köylü ve işçilerimizin medeniyet seviyesine yükseltmek, istihsalini artıracak ve değerlendirecek bütün tedbirleri almak, hak ve menfaatlerini korumak en mühim davalarımızdan biri olacaktır (MP 116. Madde).

¹⁷Çiftçiyi, göreneğe bağlı basit ve iptidai tarım vasıtalarından ve usullerinden kurtarıp ileri tarım vasıta ve usulleriyle donatmak, çiftçiye iyi tohum sağlamak amacımızdır (CHP 46. Madde). Memleketimiz çiftçilerine ziraat makineleri vâsi mikyasta ithal olunacak ve çiftçilerimizin âlât ve edevatı ziraiyeden kolaylıkla istifade edebilmeleri temin kılınacaktır (CHP 5. Umde 5. Bendi).

Çiftçimizin donatım işi, ziraî kalkınmamızın başlıca konusudur (DP 58. Madde). Devlet, ucuz ve her bölgenin tabiat şartlarına uygun âletleri ve yedek parçaları çiftçinin ayağına götürmeli, ve bu maksatla memlekette çok geniş sarf yeri olan basit ziraat âletleri sanayinin sür'atle kurulmasını sağlamalıdır (DP 65. Madde).

Çiftçinin muhtaç olduğu ziraat alet ve makinalarını en kısa zamanda temin ederek maliyeti ucuz ve bol mahsul elde etmesini sağlamak (MP 116. Madde h Bendi).

¹⁸Bütün memlekete yaygın ilmî bir tarım araştırmaları kuruluşu meydana getirmek, tarım bilgisini en kısa yoldan köylüye ulaştırmak amacımızdır (CHP 47. Madde).

Bundan başka, çiftçimiz, işine yarayacak teknik bilgi ile teçhiz etmeğe ve istihsal metodlarımızı ıslaha, daha verimli hale getirmeğe mecburuz. Bütün bu ihtiyaçları memleket ölçüsünde karşılayacak tedbirlerin sür'atle alınmasına çalışacağız (DP 58. Madde). Bu maksatla her bölgede yeni örnek çiftçiler, fidanlıklar, hayvan ıslah merkezleri, tohum üretme ve araştırma istasyonları kurmak yolunda çalışılmalıdır (DP 64. Madde).

Tarım bölgelerinin hususiyetlerine göre gerekli tarım deneme, ıslah ve üretme istasyonları açarak çiftçinin muhtaç olduğu her türlü hububat ve yem nebatları tohumları tedarik etmek ve bu müesseselerle çiftçinin ziraat bilgisini kuvvetlendirmek (MP 116. Madde i Bendi).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

yapılması, kuraklık ve sel gibi doğal felaketlere karşı gerekli önlemlerin alınması¹⁹; bu kapsamda tarımsal sigortacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi hedeflenmiştir²⁰. Çiftçilerin finans ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Ziraat Bankası'nın sermayesinin, dolayısıyla kredi verme potansiyelinin artırılması hedeflenmiştir²¹. Devletin topraksız köylülere ve yeterli miktarda toprağı olmayan çiftçilere, devlet mülkiyetindeki ve aşırı büyük ölçekteki çiftliklerin topraklarını dağıtması, yani toprak reformunun gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir²². Çiftçilerin tarımsal üretim dışındaki faaliyetlere yönlendirilmeleri ve bu faaliyetlerin devlet tarafından desteklenmesi hedeflenmiştir²³. Devletin ekonomik yapıda önemli bir yeri olan hayvancılığın gelişmesi ve modern bir yapıya kavuşması için öncülük etmesi; bu kapsamda hayvan türlerini ve mevcudunu artırıcı ve koruyucu önlemlerin alınması hedeflenmiştir²⁴. Milli servetin

¹⁹Tarım kalkınmasının en önemli konusu olan sulama ve taşkınlardan koruma işlerini bir plân içinde en kısa zamanda gerçekleştirmek kararındayız. Sulama işlerinin yurtta toptan ele alınması sağlanacaktır (CHP 55. Madde).

Ziraî kalkınmamızda büyük ehemmiyeti aşikâr olan kuraklıkla mücadelenin ve su işlerinin hızlandırılmasını ve genişletilmesini çok lüzumlu görüyoruz (DP 61. Madde). Çiftçimiz bir taraftan sel ve taşkınlardan tahripleri diğer taraftan kuraklığın acı neticeleri ile dâima karşı karşıyadır. Yurda su meselesi sağlık bakımından da çok büyük bir önem göstermektedir. Bu sebeplerle, su işlerimize, daima artan bir hızla, devam olunmasına çalışmak hedeflerimizdir (DP 86. Madde).

Sulama işlerine önem vermek suların zararlarını önleyecek tedbirler almak (MP 116. Madde c Bendi).

²⁰Tarım kalkınması için tarım işlerinde mal güvenliğinin sağlanmasını ve bu maksatla bu alandaki mevzuatın gözden geçirilmesini gerekli buluruz (CHP 53. Madde). Sel, dolu, yangın, kuraklık, don gibi âfetlerden mahsullerin uğradığı zararlar karşısında çiftçiye, meyvacı ve bağcılara korumak amacıyla ziraî sigortalar tesis etmek kararındayız (CHP 54. Madde).

Ziraî sigortaların kurulmasını teşvik ve temin eylemek (MP 116. Madde f Bendi).

²¹Ziraat bankasının sermayesi tezyit olunacak, çiftçilere daha kolay ve daha vâsi yardım edilebilmesi temin edilecektir (CHP 5. Umde 4. Bendi). Ziraat Bankasını, köylünün ve çiftçinin türlü, uzun ve kısa süreli bütün tarım kredi ihtiyaçlarını sağlayacak malî bir kudrete erdirmeye gerekli sayarız (CHP 44. Madde).

Ziraî kredi, istihsal hacmile mütenasip ve istihsalî sür'atle artırmada esaslı âmil olabilecek miktar ve mahiyette olmalıdır. Bu bakımdan Ziraat Bankasının faaliyeti ve sermayesinin artırılması meselesi üzerinde önemle durulmak lâzımdır (DP 59. Madde).

Ziraat Bankasının sermayesini artırmak ve çiftçiye faydalı olmasını sağlamak (MP 116. Madde g Bendi).

²²Köylü ailelerinin gelişmesini sağlamak maksadiyle hiç veya yeter derecede toprağı olmıyanları toprak sahibi kılmak, bunları tarım vasıtalarıyla donatmak ve gerekli kredilerle desteklemek amacımızdır. Devlet elinde elverişli toprak buldukça köylüye bu toprakların dağıtılmasını öne alırız (CHP 42. Madde).

...devlet elindeki topraklar derhal topraksız çiftçiye tevzi edilmeli (MP 22. Madde). Köylü ve çiftçinin kendisine ve ailesine yetecek kadar toprağı ve onu işletecek vasıtalara sahip olması hedeflerimizden biridir (MP 116. Madde). En kısa zamanda devlet topraklarını topraksız veya toprağı yetmiyen çiftçiye en uygun şartlar altında dağıtmak ve bu işe adalet kaidelerini bozmadan aşırı büyük arazileri satın alarak... (MP 116. Madde a Bendi).

²³Çiftçinin boş zamanlarını değerlendirmek için el ve ev sanatlarının geliştirilmesine ve geçimi dar bölgelerde ek tarım işleri bulmağı önem vereceğiz (CHP 48. Madde).

...bilhassa köylümüzün boş zamanlarını kıymetlendiren el san'atları, devletçe himaye ve teşvik olunmalıdır... (DP 47. Madde). Ziraî san'atlara kredi vermek ve gelişmelerine yardım etmek yönünde Ziraat Bankasının esaslı gayeler sarfetmesine ve özel teşebbüs ve sermayeyi de bu sahaya çevirmek için her türlü teşvik ve yardımda bulunulmasına ihtiyaç görmekteyiz (DP 63. Madde).

²⁴Hayvancılığımızı bir plâna göre geliştirmeye ve hayvan mahsullerini kıymetlendirmek için endüstri kurulmasını teşvik etmeye ve bu konuda devletin rehberlik etmesine ve hayvan sağlığını koruma kuruluşlarını kuvvetlendirmeye önem vereceğiz (CHP 49. Madde).

Hayvancılık, millî gelirden geniş yer tuttuğı gibi çiftçimizin yardımcısı, büyük bir yurttaş kütesinin başlıca geçim vasıtası, ve en esaslı besin maddelerimizin kaynağı olmak itibarile de, çok önemlidir. Memleketimiz, hayvancılık bakımından geniş imkânlar göstermektedir (DP 62. Madde). Hayvan mevcudunu artırmak ve cinslerini ıslâh etmek yolundaki gayretlerin artırılmasında maddî fedâkarlıklardan kaçınılması zarurîdir (DP 60. Madde).

önemli bir parçası olan ormanların muhafaza edilmesi ve genişletilmesi²⁵, devlete ait büyük ölçekli ormanların mülkiyetinin muhafaza edilmesi²⁶, küçük ölçekli ormanların mülkiyetinin özel teşebbüse devredilmesi²⁷ ve köylülerin yakacak temini için ormanlardan istifade etmelerine müsaade edilmesi hedeflenmiştir²⁸.

2.6. Sanayi Politikaları

Ülkenin zorunlu ihtiyaçlarını karşılayan ve istihdam imkanları yaratan sanayi sektörünün devletçe teşvik edilmesi ve korunması gerektiği belirtilmiştir²⁹. Türkiye’de üretilen hammaddeleri kullanan sanayi dallarının devletçe teşvik edilmesi ve korunması gerektiği belirtilmiştir³⁰. Yerli sermayenin yetersiz kaldığı alanlarda, yasal çerçevede dahilinde, yabancı

Memlekette veteriner teşkilâtını mevcut hayvanları sıhî murakabe altında bulundurarak salgın ve bulaşık hayvan hastalıklarıyla ciddi surette mücadele edecek; at, sığır, koyun ve keçi gibi hayvan neslinin islah ve teksirine yardım eyleyecek ve hayvan sağlığını korumak için tesisi faydalı olan kursların idaresini temin edecek bir hale getirmeyi zaruri görmekteyiz (MP 119. Madde).

²⁵Ormanlarımızdan terakkiyatı fenniye muvafık bir surette istifadeyi, ..en nâfi tarzda işletilmesini... teksirini temin edecek esaslar vazolunacaktır (CHP 5. Umde 10. Bendi).

Millî servetimizin büyük ve önemli bir parçasını teşkil eden ormanlarımızın muhafaza ve geliştirilmesi, devletin daima büyük titizlikle üzerinde duracağı bir konudur (DP 68. Madde).

Millî ormanlar genişletilmeli ve eşhas tarafından yetiştirilmiş ve yetiştirilecek olan ormanlara bilhassa önem verilmeli ve bu nevi teşebbüsler teşvik edilmelidir (MP 132. Madde).

²⁶Devlet ormanlarının Devletçe işletilmesi esastır (CHP 51. Madde).

Ehemmiyetli tesislerin kurulmasını ve toplu istihsâl yapılmasını gerektiren büyük orman işletmelerinin devlet elinde bulunmasını faydalı ve zaruri görmekteyiz (DP 72. Madde).

Devlet ormanlarının muhafazası mahallî idarelere bırakılmalı... (MP 134. Madde).

²⁷Yetiştirilecek özel ormanların kamulaştırılmayıp bu yolda teşebbüse girenleri teşvik etmeği ve bunlara her türlü yardımı yapmağı faydalı sayarız (CHP 50. Madde).

Kurulacak önemli tesisleri karşılayacak büyüklükte olmayan küçük ormanlar, devletin sıkı murakabesi altında, özel teşebbüs eline de işletilmelidir (DP 72. Madde).

Orman işlerinde düsturumuz ormanın ve gelirinin sahibine, verginin hazineye, işletmenin hususî teşebbüse ve murakabesinin devlete ait olmasıdır (MP 131. Madde).

²⁸Ormanlarımızdan halkın kereste, yakacak ve yakıtık ihtiyaçlarını kolaylaştırmakla beraber yakacak istihsalini sağlamak için... (CHP 52. Madde).

Köylünün kereste, odun ve kömür ihtiyacını, zamanında ve yeter miktarda ve ucuz olarak vermek ve bu işlerde köylünün emek ve vasıtalarından da faydalanmak, köylüyü ferahlatacak masraflarını hafifletecek tedbirlerdendir (DP 69. Madde).

Baltalıklar öteden beri onlardan faydalanan köylerin mânevi şahsiyetlerine mal edilmelidir (MP 133. Madde).

²⁹Halkın gıda giyinme ve barınma ihtiyaçlarını bol ve ucuz şekilde karşılayacak istihlâk maddeleri endüstrisiyle bu endüstrinin gelişmesi için zarurî olan belli başlı istihsal vasıtaları endüstrisini korumak, kurmak, kurulmuş olanları geliştirmek (CHP 61. Madde a Bendi). Partimiz, yurdun ihtiyaçlarına ve tabii imkânlarına uygun surette memleketin endüstrileşmesine hız vermek, endüstrimizi rasyonel esaslara göre geliştirmek ve onu teşvik etmek korumak kararındadır (CHP 60. Madde).

...halkın zarurî ihtiyaçlarını karşılayan, geniş işçi zümrelerine geçim sahaları sağlayan, dünya piyasalarına göre de rantabl olan sanayi devletçe himaye ve teşvik olunmalıdır. Bu esaslara göre tanzim edilecek bir «sanayi teşvik kanunu» projesini yüksek meclise sunmak kararındayız (DP 47. Madde).

³⁰Mevaddi iptidaiyesi memleketimizde bulunan mamulâtı ve masnuatı memleket dahilinde vücade getirmek için himaye ve teşvikat icrası ve mükâfat itası suretleriyle azamî tedabir alınacaktır (CHP 5. Umde 6. Bendi). Ham maddeleri memleket içinde bulunan endüstrinin kurulmasına ve geliştirilmesine önem vermektir... (CHP 61. Madde b Bendi).

Memleketin ham maddesini kullanan sanayi devletçe himaye ve teşvik olunmalıdır (DP 47. Madde).

...bilhassa iptidai maddeleri memlekette yetişen sanayi ve ev tezgâhlarının teşvikini istiyoruz (MP 125. Madde). Memleket sanayiinin gelişmesi için bilhassa ham maddesi yurtda bulunan sanayi teşvik lüzumuna inanan parti, bu sahada gümrük himayesini zaruri görür (MP 123. Madde).

sermayeden yararlanılması gerektiği belirtilmiştir³¹. Deniz ve tatlı su ürünleri sanayi üretim ve ticaretinin geliştirilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması hedeflenmiştir³². İktisadi devlet teşekküllerinde verimliliği artırıcı ve maliyetleri azaltıcı birtakım düzenlemelerin yapılması hedeflenmiştir³³. Ayrıca esnafın ve küçük el sanatları üreticilerinin korunması ve teşvik edilmesi hedeflenmiştir³⁴.

2.7. İstihdam ve Sosyal Güvenlik Politikaları

İşçilere sendikalaşma³⁵, grev³⁶ ve ücretli tatil³⁷ haklarının verilmesi, sosyal güvenlik kapsamına alınmaları³⁸, mesleki ve kültürel açıdan ilerlemeleri için gayret edilmesi³⁹ hedeflenmiştir.

³¹Kanunlarımıza uygun olarak ve eşit şartlarla yabancı sermayesinden faydalanmak (CHP 61. Madde d Bendi). Parti, yurdumuzun çabuk kalkınması için yerli sermayelerin kifayet etmeyeceğini takdir eder. Bu bakımdan faydalı büyük işlerde kullanılmak üzere yabancı sermayenin memlekette karşılıklı bir güven içinde çalışmasının teminini lüzumlu görür (MP 127. Madde).

³²Verimli bir servet kaynağı olan deniz ve tatlı su mahsullerinin istihsaline ve endüstrisine önem vereceğiz (CHP 63. Madde).

Millî servetimiz olan ve memleket için büyük faydalar vadeden balıkçılığı ve her çeşit balık sanayii ve ticaretinin inkişafını sağlamak ele alacağımız mevzulardandır (DP 49. Madde).

Deniz mahsulleri istihsal ve ticaretine taalluk eden teşebbüslerin gelişmesi için icabeden bütün tedbirlerin alınmasına ve teşebbüslerin teşvikine önem verilecektir (MP 130. Madde).

³³Devlet teşebbüslerinde merkezci usuller yerine sorumluluğu, yetkiyi ve şahsi teşebbüs vasıflarını göz önüne alan ve işin bünyesine ve mahiyetine uygun bulunan bir idare ve işletme tarzının tatbik edilmesini ve bu türlü teşebbüsler personelinin ücret sisteminde verimi artıracak teşvik edici usullerin uygulanmasını gerekli görürüz (CHP 64. Madde).

İktisadî devlet teşekküllerinde verimlerin geniş ölçüde artırılmasını ve masrafların mühim nispetlerde azaltılmasını mümkün görmekteyiz. Bu teşekküllerin idaresinde randıman, ve rantabilite hesap ve esaslarına ve basiretli bir tüccar gibi hareket prensibine sıkı sıkıya bağlanmakla, bu hedefe varılabileceğine inanıyoruz. Bu maksatla, iktisadi devlet teşekkülleri idare ve murakabesinin, daha ileri ve bu müesseselerin özelliklerine, daha uygun bir şekilde tazminini ve kanunda değişiklikler yapılmasını zarurî görmekteyiz (DP 50. Madde).

³⁴Esnafı ve küçük sanat sahiplerini topluluğumuzun ekonomik yapısının esaslı unsurlarından sayarız. Onların: a) İş yerlerinin sağlık şartlarını düzelterek, b) Meslek bilgilerini artıracak tedbirler alarak refahlarına hizmet etmeği Partimiz esaslı vazifelerinden sayar (CHP 65. Madde). Esnaf ve küçük sanat sahiplerinin meslek varlıklarını ve sosyal durumlarını güvenlik altına alacak tedbirler üzerinde gerekli incelemeler yapacağız. Ve sonuçlarını gerçekleştirmeğe çalışacağız (CHP 66. Madde).

...küçük sanayiden millî ekonomi bakımından himayeye muhtaç görülenler... el san'atları, devletçe himaye ve teşvik olunmalıdır (DP 47. Madde).

Küçük sanat erbabının himayesini... ev tezgâhlarının teşvikini istiyoruz (MP 125. Madde).

³⁵İşçi ve işverenlerin kolektif sözleşmeler aktetmelerini, ortak menfaatlerini korumak maksadiyle kendi aralarında ayrı ayrı sendikalar kurmalarını demokratik haklardan sayarız (CHP 90. Madde).

...memur ve muallimlerin, yüksek öğretim talebesinin meslekî içtimaî ve iktisadî maksatlarla cemiyetler, kooperatifler ve sendikalar kurmasını gerekli buluyoruz (DP 7. Madde).

³⁶Bütün bu meslek ve tesanüt teşekküllerinin mânevi şahsiyet olarak her türlü siyasi tesir ve maksatlar dışında kalmaları şartıyla, işçi sendikalarının grev hakkının tanınması fikrindeyiz (DP 7. Madde).

İşçinin grev yapmak hakkını kabul ediyoruz. Ancak bu hak işçi ile işveren arasındaki mukaveleleri ve diğer işçilerin çalışma hakkını ihlâl edemez (MP 121. Madde).

³⁷Devamlı işçiler için hafta dinlenmesinin ücretli olması esasını kabul ederiz (CHP 86. Madde).

İşçiler için ücretli tatiller ve mezuniyetler sağlanması imkânını arayacağız (DP 88. Madde e Bendi).

³⁸Millî ekonomide çalışma hayatının sosyal adalet ve güvenlik içinde korunmasını sağlayacak tedbirlerin alınması devletçiliğimizin amaçlarından (CHP 13. Madde). Çalışan yurttaşların, kaza, hastalık meslek hastalığı, malûllük, ihtiyarlık doğum, analık ve ölüm gibi hallere karşı korunmak hakkını tanıyan Partimiz bu maksatla sosyal sigortaları geliştirmeye vazife sayar (CHP 89. Madde).

2.8. Ekonomik Planlama Politikaları

Ülkenin ihtiyaç ve imkanlarını ortaya çıkaracak, devletin ekonomiyi düzenleme sürecinde alacağı tedbirleri, ekonomik teşebbüs ve faaliyetlerini belirleyecek planların uzman kadrolar tarafından hazırlanmasının ve ilan edilmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir⁴⁰.

2.9. Özelleştirme Politikaları

Savunma sanayi, özel sektörün yatırım yapmadığı veya yapamadığı demiryolu, liman, su işleri büyük enerji santralleri vb. işletmeler ile toplumsal menfaatler bakımından devletin elinde bulunması faydalı olan büyük maden ve orman işletmeleri dışındaki iktisadi devlet teşebbüslerinin özelleştirilmesi hedeflenmiştir⁴¹.

İçtimai adalet ve insanî tesanüt prensiplerinin tabîî neticeleri olan içtimai sigortalar ve işçinin ve ailesinin maddî ve mânevî refahını temin edecek bütün iktisadî ve teknik tedbirlerin alınmasına taraftarız (DP 88. Madde a Bendi).

...imkân dairesinden bütün ihtimalleri karşılayan bir işçi sigorta usulünün ihdasını ve tekemmül ettirilmesini ön plânda tutar (MP 126. Madde).

³⁹İşçilerimizin mesleki bilgisi bakımından yetiştirilmelerine, kültür ihtiyaçlarının karşılanmasına önem vereceğiz (CHP 88. Madde).

Partimiz memleket iş gücünün değerlendirilmesi ve kemiyet ve keyfiyet bakımından yükselmesi çarelerinin düşünülmesi zaruretine kanidir (DP 88. Madde ç Bendi).

⁴⁰Partimiz, özel teşebbüslerin tam bir güvenlik içinde çalışmasını sağlamak üzere yurttan hangi işlerin nerelerde, ne kadar zamanda ve hangi ölçülerde yapılmasının millî ihtiyaçlar bakımından zarurî ve uygun olduğunu Devletin belli plân programlarla ilân etmesini gerekli bulur (CHP 9. Madde). Millî ekonomi teşebbüs ve faaliyetlerini plânlara bağlamak ve uygun göreceği tedbirlerle programlarla belli süreler için Hükûmete teklifler yapmak üzere uzmanlardan ve ilgililerden tereküp eden yetkili bir (Ekonomi Genel Meclisi) kurulmasını gerekli buluruz (CHP 14. Madde).

Devletin ele alacağı işlerin uzun vâdeli umumî bir plâna bağlanmak suretile önceden herkesçe bilinmesi imkânının teminini... (DP 44. Madde a Bendi). Devletin iktisadî hayatı tanzim yolunda alacağı tedbirler ile, Gümrük, Tekel ve para politikası gibi iktisadî hayatla sıkı sıkıya ilgili konularda takip edilecek ana istikâmetlerin, yine herkesçe bilinmek üzere, önceden tayin ve ifadesini lüzumlu görmekteyiz (DP 44. Madde b bendi). İl genel kurulları ve belediyeler, beşer senelik çalışma plânları, tanzimine sevkedilmeli, ve bu plânlar merkezde mahallî idarelere yol göstermek vezifesile kurulacak bir teknik büronun evvelden tetkikine tâbi tutulmalıdır (DP 21. Madde).

Memleketin her sahada hakiki ihtiyaç ve imkânlarını mütehasıslara tetkik ve tespit ettirerek umumi bir kalkınma ve gelişme plânı hazırlanmasını ve bu işte yabancı mütehasıslardan da faydalanılmasını zarurî görmekteyiz (MP 23. Madde).

⁴¹Devlet tarafından kurulan ve programlanan 45 inci maddede yazılı vasıfları haiz olarak tesis edilmiş bulunan devlet iktisadî teşebbüsleri ve işletmelerinin dışında kalan Devlet işletmeleri elverişli şartlarla özel teşebbüslere devredilmelidir (DP 48. Madde). Varidat temini gayesiyle tesis edilerek bizzat devlet tarafından işletilmek suretiyle memlekette iş hacmini daraltan, hayatı pahılaştırılan tekel fabrikalarının elverişli şartlarla hususî teşebbüs ve sermayeye devrine taraftarız (DP 51. Madde).

Prensip olarak devlet, ziraat ve ticaretle ve -harp endüstrisi müstesna olmak üzere- sanayi ile iştilal edemez; gemiciliği ve sivil havacılığı tercihan hususî teşebbüslere bırakır. Biz, devlet fabrikalarını yerli taliplerine, tercihan kooperatif ve anonim şirketlere, hakiki kıymetleri mukabilinde, vermek ve içinde çalışan mühendis, memur ve işçilerin maaşları nispetinde hissedar olarak teşkil edecekleri anonim şirketlere devrederek memur kadrolarını ve vergi yükünü hafifletmek azmindeyiz. Devlet çiftlikleri zirai kombinalar tedricen ilga edilerek... devletin bütün ticaret ofisleri, sözde anonim şirketleri, tedricen ilga edilmeli (MP 22. Madde).

2.10. Kamulaştırma Politikaları

Kamulaştırma işlemlerinde mülk sahibine mahkemeye başvurma hakkının verilmesi ve kamulaştırma sisteminde birtakım düzenlemelerin yapılması hedeflenmiştir⁴².

2.11. Kooperatifçilik Politikaları

Kooperatifçiliğin ekonominin her alanında yaygınlaştırılması⁴³ ve tarımsal kalkınma sürecinde kooperatifçilikten faydalanılması hedeflenmiştir⁴⁴.

2.12. Ulaştırma ve Bayındırlık Politikaları

Türkiye'deki yerleşim merkezlerini ve ekonomik birimleri planlı bir düzen çerçevesinde birbirine bağlayarak entegrasyonu sağlayacak bir ulaştırma sisteminin kurulması hedeflenmiştir⁴⁵. Dönemin ulaştırma sisteminin en önemli unsuru olan demiryolları

⁴²Her yurttaşın idarece alınan karşı bir yargı merciine başvurabilmesinin sağlanmasını gerekli sayarız. Kamulaştırma işlerini bir sisteme bağlamayı gerekli sayarız (CHP 32. Madde).

Parti, âmme menfaati namına yapılacak kamulaştırmaları ancak mahkemelerce takdir edilecek değer pahası peşin verilmek şartıyla tecviz eder. Mal ve mülkü bu suretle elinden alınan fert, hâdisede âmme menfaatinin mevcut olup olmadığı, mülkiyet hakkının lüzumsuz ihlal edilip edilmediği hususunda mahkemeye itiraz hakkına malik olmalıdır. Mevcut istimlâk kanunlarının birleştirilmesini bu esasın icabı sayarız (MP 16. Madde). Devlete menfaat temini bahanesiyle ferdin tasarruf ve mülkiyet haklarını ihlâl eden müsadere mahiyetinde olan istimval ve istimlâklere nihayet verilmesine taraftarız (MP 86. Madde).

⁴³Kooperatifçiliği millî ekonominin her kolunda kurmağa, yaymağa, kuvvetlendirmeğe önem vereceğiz (CHP 39. Madde). Kredi, satış, istihlâk kooperatiflerinin diğer alanlarda da kurulmasına yardım edeceğiz (CHP 39. Madde 2. Bendi).

Çiftçimizin, kredi kooperatifleriyle olduğu gibi, istihsal ve satış kooperatifleri kurmak ve bunları çoğaltmak yolu ile de, takviyesini lüzumlu görmekteyiz (DP 60. Madde). Ayrıca, kooperatifleşme yolu ile de kredi darlığına çareler bulunabileceği kanaatindeyiz. Bunun için, kooperatif hareketini hızlandırmağa ve geliştirmeğe... (DP 59. Madde).

Ekonominin çabuk gelişmesi için kooperatiflerin her türlü siyasi tedbirlerden kurtarılmasını en müessir yollardan sayıyoruz (MP 122. Madde).

⁴⁴Tarım alanında kredi, satış kooperatiflerini müstahsilin istihsal kabiliyetini arttıran, istihsal maliyetini düşüren, istihsal edilen maddeleri kuvvetlendiren müesseseler haline getirmek amacımızdır (CHP 39. Madde 1. Bendi). Zirai kredi, istihsal hacmile mütenasip ve istihsalî sür'atle arttırmada esaslı âmil olabilecek miktar ve mahiyette olmalıdır (DP 59. Madde).

Memleketin zirai mahsullerini kuvvetlendiren ve çiftçinin kalkınmasını sağlayan ziraat sanatlarını memleket sanayiinin ön plânında tutmak ve bu işte kooperatifçilikten de faydalanmak (MP 116. Madde k Bendi).

⁴⁵Yurt bölgelerini birbirine bağlayarak millî ekonominin birliğini sağlamak, dış ticaret münasebetlerimizin gelişmesine gerekli şartları yaratmak, savunma ihtiyacımızı karşılamak bakımlarından memleket ulaştırma sisteminin geliştirilmesini en esaslı bir devlet işi saymaktayız (CHP 67. Madde). Memleketin bütün istihsal ve istihlâk merkezlerini birbirlerine ve bunları limanlara, hususiyile köyleri birbirine ve kasabalarla şehirlere bağlayan geniş bir yol siyaseti gütmek, yolların modern, teknik esaslara göre yapılmasını sağlamak kararındayız (CHP 70. Madde).

Özel kânuna göre köy ve bucak yollarının sür'atle yapılması da göz önünde tutulmalıdır. Köy, bucak yolları dışındaki yapının merkezden idâresini, esaslı bir plân içinde büyük yol şebekeleri kurulmasını zarurî görüyoruz (DP 80. Madde). Demiryollarımızı besliyecek kara yolları ile, limanlar, depolar ve antrepoların birbirlerini tamamlayıcı surette yapılmalarını, ulaştırma sistemimizin içinde görüyoruz (DP 81. Madde).

Köy yollarının ana yollara biran evvel bağlanmasını temin etmek (MP 116. Madde e Bendi).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

ulaşımının, ekonomik ihtiyaçları karşılayacak şekilde yaygınlaştırılması hedeflenmiştir⁴⁶. Deniz ulaşımının gelişmesini sağlayacak çeşitli yatırımlar yaparak ulaşımda tamamlayıcılığı artırmak, deniz taşımacılığını rekabet edebilir duruma getirmek suretiyle denizlerden daha fazla ekonomik menfaat sağlanması hedeflenmiştir⁴⁷. Hava taşımacılığının gelişmesini sağlayacak yatırımların yapılması hedeflenmiştir⁴⁸. Ulaştırma ucuzluğunun sağlanması için gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir⁴⁹. Şehir veya belediye sınırları içinde kalan taşımacılık faaliyetlerinin belediyelere veya özel sektöre bırakılması hedeflenmiştir⁵⁰. Ayrıca bayındırlık hizmetleri kapsamında, devletin düşük gelirli ve muhtaç durumda olan ailelerin konut edinmelerini sağlayıcı tedbirler alması hedeflenmiştir⁵¹.

⁴⁶Müstacelen muhtaç bulunduğumuz demiryolları için hemen teşebbüs ve fiiliyata başlanacaktır (CHP 5. Umde 7. Bendi). Ulaştırma sistemimizin en önemli unsuru olan demiryollarımızın ekonomi ve savunma ihtiyaçlarımıza uygun bir şekilde yapılmasına ve genişletilmesine devam edeceğiz (CHP 68. Madde).

Demiryollarımızın inşasına devam olunmalıdır (DP 81. Madde).

⁴⁷Kıyılarımızın ana limanlarını, küçük taşıt limanlarını, iskelelerini ekonomi ve savunma ihtiyaçlarımıza göre yapacağız. Ve tamamlayacağız. Limanlarımızın bütün kuruluşlarını modernleştirmek, noksanlarını tamamlamak amacındayız (CHP 71. Madde). Ticaret filomuzu süratle geliştirmek, dış seferlere önem vermek, havuzları, tersaneleri mükemmelleştirmek ve artırmak, gemi yapımını sağlamak amaçlarımızdandır (CHP 72. Madde). Memleketimizin üç tarafı denizle çevrilidir. Coğrafi durumumuz endüstrisi, ticareti ve sporu ile bize en ileri denizci millet olarak yetişmek fırsat ve kabiliyetini vermektedir. Denizciliği Türkün büyük millî ülküsü olarak kabul ediyoruz. Dış sularda nakliyat yapan armatörlerin ecnebî şirketlere rekabet etmesini temin edecek himaye tedbirleri alınmalıdır (DP 85. Madde). Demiryollarımızı besliyecek kara yolları ile, limanlar, depolar ve antrepoların birbirlerini tamamlayıcı surette yapılmalarını, ulaştırma sistemimizin içinde görüyoruz (DP 81. Madde).

⁴⁸Gerek yurt içi, gerekse yurtdışı hava seferlerini geliştireceğiz. Hava meydanları ve tesisleri yapacağız. Havacılığı çekici bir meslek haline getireceğiz (CHP 73. Madde).

İstikbal hava nakliyatındadır. Bu konu üzerinde önemle duracağız (DP 84. Madde).

⁴⁹Ulaştırma güvenliği, hız ve ucuzluğa önem vereceğiz (CHP 69. Madde).

Millî ekonominin gelişmesini geciktiren sebeplerden birisi de ulaştırma ekonomimizin yetersizliği ve pahalılığıdır. Ulaştırma işlerimizi, bu görüşün gerekli kıldığı önemle ele almak fikrindeyiz (DP 79. Madde). Ulaştırma ucuzluğu sağlamak için, her türlü taşıt vasıtalarının ve yedek parçalarının memlekete getirilmesinde kolaylık gösterilmesini, akar yakıt fiyatlarının ucuzlatılmasına çalışılmasını zarurî bulmaktayız (DP 82. Madde).

⁵⁰Şehir sınırları içindeki kara ve deniz vasıtalarının ve diğer ticari mahiyette umumî hizmet işletmelerinin, belediyelere devrini tabii buluyoruz (DP 85. Madde).

Yurtta belediye hudutları içinde ve dışında ulaştırma ve taşıma vasıtalarının hususi teşebbüslere bırakılmasını ve hükümet ve belediyelerin daha ziyade murakabe vazifesi görmesini tercih ediyoruz (MP 128. Madde).

⁵¹Yurttaşların sağlık şartlarına haiz ev sahibi olabilmeleri için mahallî yapı malzemesini göz önünde bulundurarak bölgelere göre çeşitli ev plânları hazırlamağı, imar mevzuatında yurttaşın ev yapma kabiliyetini nazara almağı, ucuz ev kurulması için imar plânlarından yer ayırmağı, ev yaptıracakların yapı işlerini kolaylaştırmak için yapı ortaklıklarını kurulmasını ve bunları teşvik etmeğı... Ucuz arsa, ucuz yapı malzemesi, ucuz faiz ve ucuz vâdeyi sağlayıcı tedbirler almağı... Deprem, su baskını, heyelân gibi tabii âfetlerden müteessir olan köy ve kasaba halkına evlerinin yapımında Devletçe yardımda bulunulmasını uygun görürüz (CHP 92. Madde).

Geliri az olan yurtdaşların gıda, giyim ve iskân şartlarını ıslâh etmek için esaslı tedbirler almağa çalışacağız (DP 88. Madde c Bendi).

Parti, her vatandaş dürüst çalışmak şartıyla asgari bir maaş vasıtası ve bir mesken tedariki hususunda âme kudretinden müzaheret beklemesini muasır insan haklarından tanır (MP 15. Madde). Sıhhi ve ucuz köy evleri yapılmasını sağlayacak tedbirler almak (MP 116. Madde d Bendi).

3. SİYASİ PARTİLERİN EKONOMİ POLİTİKALARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Türkiye'nin çok partili parlamenter sisteme geçiş sürecinde mecliste yer alan üç siyasi parti özel sermaye ve girişime öncelik veren, sosyal devlet anlayışını benimseyen, devletçi-müdahaleci, karma bir ekonomik sistemi benimsemişlerdir. Partilerin ekonomi politikalarında dikkate değer tek önemli fark, CHP'nin özelleştirme ve DP'nin ise toprak reformuyla ilgili bir beyanda bulunmamasıdır. CHP'nin devlete ait işletmelerin özel teşebbüse devrini benimsememesinde, Partinin özünde var olan devletçi düşünce eğilimi etkili olmuştur (Boratav, 2009: 99). DP'nin toprak reformunu, yani çiftçileri topraklandırma politikasını benimsememesi ise, başta Adnan Menderes olmak üzere Partide yönetici mevkiinde olanların önemli kısmının büyük toprak sahibi olmalarından kaynaklanmıştır (Lewis, 2000: 246; Baytal, 2007: 549). Neticede CHP'nin toprak reformunu ve DP'nin ise özelleştirmeleri gerçekleştirememesi, aralarındaki bu farklılığı anlamsız kılmıştır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 52; Aslanoğlu, 2008: 4; Kartal, 2003: 266; Çeçen, 1995: 305).

Bu dönemdeki siyasi partilerin üçünün de benimsedikleri ekonomi politikalarının neredeyse aynı olmasının üç temel nedeni vardır:

Bunlardan birincisi; siyasi partilerin liberalizm anlayışında, ekonomide özel sektörün yanı sıra, devlet sektörünün de yer almasını kaçınılmaz görülmesinden kaynaklanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu sıkıntılar, ilkel tarımsal üretim yöntemleri, gelişmemiş sanayi yapısı, ulaşım, haberleşme ve altyapı yetersizliği, özel sektörün zayıflığı, yatırımları finanse edecek mali kaynakların ve kurumların yetersizliği, halkın kötü yaşam şartları Türkiye ekonomisinin bu dönemdeki mevcut koşullarıydı (TTSO-TBB, 1966: 30-37). Bu koşullar devletin her alanda kaçınılmaz müdahalesini zorunlu kılmıştır. Siyasi partilerin bu liberalizm anlayışı, bir doktrinin gereği değil; ekonomik zorunluluklardan doğmuş pragmatik bir yaklaşımın sonucuydu (Feroz, 1977: 138-139). "Devletçi liberalizm" olarak nitelendirilen bu politikanın tüm siyasi partiler tarafından benimsenmesinde, ekonomik şartların yanı sıra, Türk toplumunun zihinsel yapısı da önemli bir etken olmuştur. Devletçilik olgusunun Türk toplumunun tarihi derinliklerine uzanan bir yeri vardır. Türk toplumu sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda daima devletçi eğilimde olmuştur (Bostancı, 1996: 90-94).

İkincisi; özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın çoğu ülkesinde alternatifsiz hale gelen Keynesyen iktisat politikalarının ve Sosyal Devlet Modeli'nin Türkiye'de de benimsenmesidir. Bu dönemde reel ekonomik büyüklüklerin devlet müdahaleleri yoluyla belirlenmesi, devletin ekonomik ve sosyal alanda kamu yararı kapsamında düzenleyici birtakım rolleri üstlenmesi gereğine duyulan inanç Türkiye'deki hakim konjonktürü temsil etmiştir. Keza 1961 yılında çıkarılan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na sosyal devlet anlayışı hakim olmuştur (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 49-50). Ayrıca devletçi-karma ekonomik modeli hedefleyen 1963-1967 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na Keynesyen düşünceler hakim olmuştur.

Üçüncüsü ise; bu dönemdeki siyasi partilerin çok geniş olmasından dolayı, muhalefetin partinin kendi bünyelerinden oluşmasından kaynaklanmıştır. Bu anlamda CHP'den ayrılan milletvekillerinin kurduğu DP ve DP'den ayrılan milletvekillerinin kurduğu MP "Akraba Partiler" olarak nitelendirilmişlerdir. Muhalif partilerin oluşum süreçlerinde siyasi görüş

farklılıkları büyük mücadelelere dönüştüğü halde, iktisadi anlamda doktrin tartışmaları yaşanmamıştır (Tunaya, 1952: 757). Bunun nedeni CHP, DP ve MP'nin bu yıllardaki iktisadi platformları arasında büyük bir paralellik olmasıdır (Baytal, 2007: 554-555; Tunaya, 1952: 757; Boratav, 2009: 99).

4. 1950-1960 DÖNEMİNDE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI

Türkiye'nin çok partili parlamenter sisteme geçiş sürecinde uygulanan ekonomi politikaları incelendiğinde, CHP ve DP hükümetlerinin benzer yaklaşımları sürdürdükleri görülmektedir. 1944'te Bretton-Woods Antlaşması'nın imzalaması; 1945'te Birleşmiş Milletler'e, 1947'de IMF'e ve Dünya Bankası'na üye olması; 1947'de Truman Doktrini ve 1948'de Marshall Planı'na katılması siyasal ve ekonomik tercihlerini özgürlük rejiminden yapmış bir Türkiye'nin Amerika ile ilişkilerini geliştirme ve Batı dünyasıyla siyasal ve ekonomik entegrasyon çabasının sonuçlarıdır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 50; Aslanoğlu, 2008: 3). Siyasal alanda gelişen liberalizm ve Batı dünyasıyla gerçekleşen entegrasyon, Türkiye ekonomisinde liberal politikaların uygulanmasına yol açmıştır. Bu dönemde Türkiye'ye gelen Amerikalı iktisatçı M. W. Thonburg tarafından yazılan "Türk Ekonomisinin Eleştirisi" adlı raporda ve Dünya Bankası tarafından düzenlenen diğer bir raporda devletçilik politikasının terk edilmesi, ağır sanayi yatırımlarının özelleştirilmesi ve bütün alanların özel sektöre açılması, yabancı sermaye girişini engelleyen kanunların kaldırılması ve yabancı sermayenin teşvik edilmesi önerilmiştir. Bu iki rapor doğrultusunda 7 Eylül 1946'da gerçekleştirilen devalüasyon sonrasında, Türkiye'nin dış ticaret rejimi liberalize edilmeye çalışılmış ve raporlardaki önerileri gerçekleştirmeyi hedefleyen bir kalkınma planı hazırlanarak 1947'de uygulamaya konmuştur (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 50-51). DP hükümetinin 1950-1954 döneminde izlediği politika, CHP iktidarının son yıllarında uyguladığı politikalardan farklı olmamıştır. 1951'de çıkarılan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu, 1952'de Türkiye'nin NATO'ya üye olması ve 1954'te çıkarılan Petrol Kanunu Batı dünyasıyla entegrasyon ve liberal ekonomi politikalarının devamıydı (Boratav, 2009: 99-100).

Diğer yandan, 1954'ten itibaren hükümetin uyguladığı yanlış politikalar, döviz darboğazı ve kötü hava koşullarından kaynaklanan tarım rekoltesindeki azalmanın etkisiyle ekonominin kötüleşmesi üzerine, DP tek parti rejiminin klasik devletçi-müdahaleci ekonomi politikalarını uygulamaya başlamıştır. 1954-1961 döneminde toplam yatırımların % 52,1'inin devlet tarafından yapılması, dış ticaret rejiminde kontrolün, korumacılığın ve yüksek gümrük tarifelerinin uygulanması, ithal ikameci sanayi yapısının ağırlık kazanması, devlete geniş ekonomik müdahale yetkileri sağlayan Milli Korunma Kanunu'nun yeniden yürürlüğe girmesi tek parti rejimi dönemindeki devletçi-müdahaleci ekonomi politikalarına dönüldüğünü göstermektedir (Yücel, 2010: 17; Boratav, 2009: 107-110; Baytal, 2007: 554-557; TTSO-TBB, 1966: 41).

Ayrıca 1950-1960 DP iktidarı döneminde muhalefetin, Petrol Kanunu dışında, uygulanan ekonomi politikalarına tepki göstermemesi ve somut alternatif politikalar önermemesi (Burçak, 1998: 216; Baytal, 2007: 554), 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında DP yöneticileri aleyhine açılan 19 davanın hiçbirinin hükümetin uyguladığı ekonomi politikalarıyla ilgili olmaması (Yücel, 2010: 23-26); Türkiye'nin çok partili parlamenter sisteme geçiş sürecinde ekonomi politikaları açısından hiçbir kesimin farklı düşünmediğini göstermektedir.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRMELER

Dini ve monarşik temelli siyasal meşruiyetin yerine laik ve modern esasların yerleştirilmesini amaçlayan devrimci ve reformist siyasetin başarılı bir biçimde uygulanabilmesi kaygısı (biraz da bahanesi), Türkiye’de 1945 yılına kadar devam eden tek partili rejimin hakimiyeti ile sonuçlanmıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra değişen dünya koşulları ve sürdürülmekte olan otoriter rejimin yarattığı toplumsal hoşnutsuzlukların etkisiyle çok partili parlamenter sisteme geçilmiştir. Türk siyasal hayatında 1946 seçimleri tek parti rejiminden çok partili parlamenter sisteme geçişin ve 1950 seçimleri ise tek parti iktidarına son veren siyasî dönüşümün, yani demokrasiye geçişin miladı olmuştur.

Ancak çok partili parlamenter sisteme geçiş sürecinde Türk siyasal hayatına damgasını vuran üç siyasî partinin programlarındaki metinler karşılaştırıldığında, ekonomi politikaları açısından aralarında esas itibariyle hiçbir farkın olmadığı görülmektedir. Hatta bu metinlerin, aynı ekonomik hedeflerin farklı cümle kuruluşlarıyla, farklı madde numaralarında ifadesinden ibaret olduğu söylenebilir. Bu partilerin üçü de özel sermaye ve girişime öncelik veren, sosyal devlet anlayışını benimseyen, devletçi-müdahaleci, karma bir ekonomik sistemi benimsemişlerdir. Bu dönemde devletçi liberalizmin, Keynesyen iktisat politikalarının, Sosyal Devlet Modeli’nin istisnasız bir şekilde benimsenmesi ve partilerin birbirinden türemiş olması aynı ekonomi politikalarını benimsemelerine yol açmıştır. CHP’nin 1945 yılından sonra uygulanmaya başladığı Batı dünyasıyla entegrasyonu ve liberal ekonomik yapıyı hedefleyen politikaların DP hükümeti tarafından 1954 yılına kadar devam ettirilmesi; 1954 yılından itibaren DP’nin CHP’nin tek parti rejimi dönemindeki devletçi-müdahaleci ekonomi politikalarını uygulaması, partilerin benzer iktisadi yaklaşımları benimsediklerini göstermektedir. Ayrıca çok partili parlamenter sisteme geçiş sürecinde ve sonrasında partiler arasında ekonomi politikaları açısından ciddi bir tartışmanın yaşanmaması yukarıda belirtilen durumun doğruluğunu teyit etmektedir.

Sonuç olarak; Türkiye’de 1945 yılından itibaren siyasî anlamda çok partili parlamenter sisteme geçilmiş, demokratik bir dönüşüm yaşanmıştır. Çok partili dönemde partiler arasındaki siyasî görüş farklılıkları, askeri müdahale ile sonuçlanan büyük çaplı mücadelelere dönüşmüştür. Ancak bu durum ekonomi politikalarına yansımamış, muhalif partiler eleştirel veya alternatif bir tutum sergilememişlerdir. Hatta 1960’lı yılların başlarında bile, teoride ve uygulamada aynı ekonomik yaklaşımlar hakim olmuştur.

KAYNAKLAR

- AKYILDIZ, Hüseyin ve EROĞLU, Ömer (2004), “Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 43-62.
- ARSLANOĞLU, İbrahim (2008), “Türkiye’de Demokrasinin Tarihsel Gelişimi”, *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, ss. 2-16, 22-24 Ekim 2008, Isparta.
- AVCIOĞLU, Doğan (1963), “Tepesi Üstü Duran Ağaç”, *Yön Dergisi*, Sayı: 48, ss. 2-5.
- BAYTAL, Yaşar (2007), “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 40, ss. 545-567.
- BENHÜR, Çağatay (2008) “1945-1946 Yıllarında Türkiye’de Politik Gelişmelere Genel Bakış”, *Journal of Qafqaz University*, Sayı: 24, ss. 30-41.
- BORATAV, Korkut (2009), Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007, 13. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.
- BOSTANCI, M. Naci (1996), Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- BURÇAK, Rıfki Salim (1998), On Yılın Anıları (1950-1960), Nurol Matbaacılık, Ankara.
- BURÇAK, Rıfki Salim (1979) “Türkiye’de Demokrasiye Geçiş 1945-1950” Olgaç Matbaası, Ankara.
- CUMHURİYET HALK PARTİSİ. (1953), C.H.P. Programı, Ankara.
- ÇEÇEN, Anıl (1995), Atatürk ve Cumhuriyet, 3. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.
- DEMOKRAT PARTİ. (1953), Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Doğu Matbaası, Ankara.
- ERDOĞAN, Mustafa (1992), Liberal Toplum ve Liberal Siyaset - Türkiye’de Demokrasiye Geçişin Deneyimi (1945-1950), Siyasal Kitapevi, Ankara.
- EROĞUL, Cem (1990), Demokrat Parti Tarih ve İdeolojisi, 3. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.
- FELEK, Burhan (1975), “Başarı Toplu Hareketle Mümkündür”, başlıklı yazı, *Milliyet Gazetesi*, 15 Ocak 1975.
- FEROZ, Ahmad (1996), Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), Hil Yayınları, İstanbul.
- FEROZ, Ahmad (1977), The Turkish Experiment in Democracy 1950-1957, Published for The Royal Institute of International Affairs C. Hurst & Company by London.
- FERSOY, Orhan Cemal (1971), Bir Devre Adını Veren Başbakan: Adnan Menderes, Garanti Matbaası, İstanbul.
- HAYTOĞLU, Ercan (1997), “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, ss. 46-54.
- KARPAT, Kemal H. (2008), Türk Demokrasi Tarihi, 3. Baskı, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.

- KARTAL, Cemile Burcu (2003), “Türk Siyasal Hayatında Beyaz İhtilal: 1950 Seçimleri”, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, ss. 265-280.
- LEWİS, Bernard (2000), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 8. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- MİLLET PARTİSİ. (1950) *Millet Partisi Tüzük ve Programı*, Kıral Matbaası, Ankara.
- TOKER, Metin (1998), *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944 – 1973 - Tek Partiden Çok Partiye 1944 - 1950*, 4. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- TÖKİN, F. Hüsrev (1965), *Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi*, Elif Yayınları, İstanbul.
- TUNAYA, Tarık Ziya (1952), *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul.
- TTSO-TBB (Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği). (1966), *Türkiye'de Özel Sektör ve Kalkınma*, Ankara.
- UYAR, Hakkı (1999a), “Tek Parti Döneminde Seçimler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı: 64, ss. 21-31.
- UYAR, Hakkı (1999b), *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınları, İstanbul.
- WİKİPEDİA, Demokrat Parti, http://tr.wikipedia.org/wiki/Demokrat_Parti (11.07.2010).
- WİKİPEDİA, Millet Partisi, http://tr.wikipedia.org/wiki/Millet_Partisi (11.07.2010).
- WİKİPEDİA, Milli Kalkınma Partisi, http://tr.wikipedia.org/wiki/Milli_Kalkınma_Partisi (11.07.2010).
- YETKİN, Çetin (1982), *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları, İstanbul.
- YÜCEKÖK, Ahmet N., TURAN, İlter ve ALKAN, Mehmet Ö. (1998), *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- YÜCEL, M. Serhan. Menderes Dönemi (1950-1960), <http://serhanyucel.com/program/ozet.pdf>, (11.07.2010).